

Geologas profesorius ALGIMANTAS GRIGELIS tęsia švietėjišką veiklą ir per trumpą laiką Gamtos tyrimų centre (GTC) surengė net dvi fotografijų parodas. 2018 m. spalio 5 d. buvo atidaryta paroda „Žemė, atspindinti puikiąsias saules...“, skirta kelionei į Siriją, o 2019 m. vasario 4 d. – paroda „Tolimosios Aliaskos eskizai: per vienuolika laiko juostų“, skirta kelionei į Aliaską.

Violeta Pukelytė, Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutas

PRIKLAUSOMYBĖ...

„Likimas lėmė man, Utenos gimnazijos berniokui, pasukti profesionalaus geologo keliu.

Šis pasirinkimas mane vedžiojo po visos Lietuvos geologines atodangas – nuo paleontologams garsios Papilės iki Akmens kaimo prie Merkio, skatino tirti tūkstančius metrų giliųjų gręžinių kerno ir leisti ilgą valandas laboratorijoje prie mikroskopo.

Su geologo plaktuku ir kuprine teko daug išvaikščioti bei paplaukioti.

Tai buvo darbas, kurio maloniausios akimirkos ateina patyrus atradimo džiaugsmą...“
(Grigelis, 2001)

Akademikas habilituotas daktaras profesorius Algimantas Grigelis turi priklausomybę – norą patirti atradimo džiaugsmą – visose srityse, kuriose tik jam tenka dirbti. O jį tikrai nemažai. Be pagrindinės savo veiklos, paleontologinių ir stratigrafinių tyrimų, už kuriuos jam suteiktas habilituoto fizinių mokslų daktaro laipsnis, A. Grigelis stengėsi savo žinias perduoti jaunajai geologų kartai ir tapo Vilniaus universiteto profesoriumi, buvo redaktoriumi ir leidėju, yra akademikas, aktyvus mokslo istorikas, Lietuvos Ignoto Domeikos

draugijos prezidentas. Daugialypė profesoriaus veikla ir atradimai neliko nepastebėti – jis apdovanotas ne viena premija.

Pažinimo troškimas ir noras patirti atradimo džiaugsmą vedė mokslininką vis į naujas žemes. Tarp daugelio jo aplankytojų ir tirtų mūsų planetos vietų – Sirija ir Aliaska. Profesorius dosniai dalijasi savo kelionių įspūdžiais, ten pamatytomis įdomybėmis, atliktais tyrimais, tolimuose kraštuose užfiksuotais vaizdais. Gamtos tyrimų centro fojė buvo surengtos net dvi A. Grigelio fotografijų parodos: „Žemė, atspindinti puikiąsias saules...“ (2018 m. spalio–sausio mėn.), skirta Sirijai, ir „Tolimosios Aliaskos eskizai: per vienuolika laiko juostų“ (2019 m. vasario–balandžio mėn.), skirta Aliaskai. Jas parengė GTC Kvartero tyrimų laboratorijos mokslo darbuotoja Violeta Pukelytė.

Sirijoje A. Grigelis dirbo 1986–1989 m., pakviestas tenykštės Geologijos ir mineralinių išteklių ministerijos kaip jūros sistemos foraminiferų specialistas (mikropaleontologas) ištirti šalies jūros sistemos stratigrafiją ir paleogeografiją. Ketverius metus geologiniai lauko darbai buvo vykdomi Sirijos kalnuotose srityse (Jebel Ansarija, Jebel Sheikh, Palmyridai).

Parodos apie Siriją fragmentas (V. Pukelytės nuotr.).

Akademikas A. Grigelis prie standų parodos atidarymo metu (J. Jankauskienės nuotr.).

Remiantis jūros mineralinių išteklių ir naftingumo įvertinimu, buvo sukurti Sirijos (rytinio Viduržemio jūros regiono) jūros sistemos stratigrafijos ir geologinės raidos pagrindai, buvo sudarytas Jabal-Sheikh, arba Hermono, kalno (aukščiausio Sirijos taškas, 2814 m virš jūros lygio) pilnas jūros sistemos profilis. Tyrimų rezultatai buvo apibendrinti mokslinėse ataskaitose, paskelbti įvairiuose užsienio mokslo leidiniuose, buvo išleista solidi monografija (Kuznetsova ir kt., 1996).

„Grožėjaisi didinga Jabal–al–Sheikh (biblinis Hermono kalnas) viršūne Anti-Libano kalnyne, mačiau barbarų suniokotos nuostabios II a. romėnų Al-Afamija šventyklos griuvėsius An-sarijos kalnuose, regėjau kvapą užgniaužiantį buvusio Tadmoro (Palmyros) miesto grožį, viešėjau pas beduinus Arabijos dykumoje, sėdėjau aramėjų kaimo bažnyčios I a. koplyčioje prie apaštalo Luko ranka tapyto Marijos paveikslėlo, apvaikščiojau daugybę seniausios pasaulio sostinės Damasko kampelių...“

(Grigelis, 2001)

Vėliau į šią šalį, jau kaip keliautojas ir fotografas, A. Grigelis sugrįžo 2010 m. ir parsivežė šūsnį užfiksuotų

Parodos apie Siriją atidarymo akimirka (J. Jankauskienės nuotr.).

akimirkų, kuriomis pasidalijo ir su gamtinių bendruomene. Parodos pavadinimas *Žemė, atspindinti puikiąsias saules...* – tai eilutės iš Sirijos himno, kurį parašė Chalilis Mardamas Bėjus, o į lietuvių kalbą išvertė Augustinas Žemaitis. *„Fotografijos iš tiesų unikalios, nes jose matome dar karo nenuniokotą Siriją, tokią, kokia išliks mano širdyje...“*, – dalijosi mintimis profesorius. Nuostabius vaizdus papildė trumpa šios šalies geografinė–istorinė informacija. Dėl palankių gamtinių sąlygų labai anksti čia susiformavo nuolatos gyvenamos gyvenvietės, brandžios priešistorinės kultūros. Sirija – viena iš pasaulio žemdirbystės ir seniausių civilizacijų židinių, klestėjusių tuo pat metu kaip ir Senovės Egiptas ar Mesopotamija. Ilgus amžius šalį valdė galingos imperijos – Asirija, Babilonija, Roma, Bizantija ir kt. Visos jos paliko savo pėdsakus, kai kurie jų atpažįstami ir parodos fotografijose.

Tais pačiais 2010 m. A. Grigelis leidosi ir į tolimąją Aliaską.

*„Mūsų – geologo Algimanto Grigelio ir žurnalisto bei leidėjo Antano Kibicko – labai tolimos kelionės tikslas – unikalus **Plaktukų muziejus**, įsikūręs Haines miestelyje, Aliaskoje. Tai auksinė mūsų kelionės „vinis“... Mes norime jį aplankyti ir pasisemti patirties, nes Lietuvoje bus kuriamas naujas Linkmenų plaktukų muziejus – antrasis toks pasaulyje!*

Tai gi, 2010 metų rugpjūčio 16-ąją išskrendame iš Vilniaus – per Frankfurtą, Sietlą

Pirmieji parodos „Žemė, atspindinti puikiąsias saules...“ lankytojai (J. Jankauskienės nuotr.).

miškais, slėniais teka plačios upės. Klimatas čia vidutinis jūrinis – šiltos sausos vasaros, gilios, bet nešaltos žiemos. Lyno sąsiaurio vanduo sūrus, dėl to neužšalantis. Labai ryški Ramiojo vandenyno įtaka – potvyniai ir atoslūgiai kartojasi du kartus per

parą ir siekia net 7 m. Vasaros sezono metu du kartus per savaitę čia atplaukia dideli kruiziniai laivai. Haines garsėja lašišų ir otų žvejyba, briedžių medžiokle, tūkstantine baltagalvių erelių kolonija. Miškuose gyvena rudieji bei juodieji lokiai, o įlankoje galima pamatyti kupertųjų banginių, dalginių delfinų, orkų ir kt.

Pats miestelis išsimėtęs palei Aliaskos įlanką tarp Čilkato (*Chilkat*) ir Čilkuto (*Chilkoot*) upių. Miestelio geografinė platumą (kaip ir Stokholmo) – 59°14'N (apie penkis laipsnius šiauriau Vilniaus). Senieji vietos gyventojai tlingitai miestą vadina *Dtehshuh*, kas jų kalba reiškia kelio pabaigą. Pirmąją gyvenvietę Čilkato slėnyje 1881 m. įkūrė presbiteriečių misionieriai. XIX a. viduryje mažo Klondaiko upės intako Bonanzos upeilio (*Rabbit Creek*) nuosėdose buvo rastas labai turtingas aukso sąnašynas. Garsas apie tai pasklido žaibiškai, ir į Aliaską patraukė

(Grigelis, 2010)

A. Grigelio fotografijos pasakoja apie nepaartojamą Aliaskos gamtą, geologiją, senuosius gyventojus, čia siautusią aukso karštligę ir, žinoma, apie unikalų plaktukų muziejų.

Haines apylinkės, kur ir lankėsi profesorius, tai „žalioji“ Aliaska – labiausiai apgyvendintas pietrytinis jos pakraštys. Čia vyrauja neaukšti (iki 1600–1700 m) kalnynai, sudaryti iš paleozojaus ir mezozojaus magminių bei metamorfinių uolienų, suskaldytų tektoninių lūžių. Apaugę jie kedrų ir balteglių

Įdomu pamatyti publikaciją, parašytą arabiškais rašmenimis. Parodos „Žemė, atspindinti puikiąsias saules...“ atidarymo akimirka: (iš kairės): akad. A. Grigelis, Gamtos tyrimų centro direktorius ▶ akad. Vincas Būda, Geoaplinkos tyrimų laboratorijos vadovas dr. Kęstutis Jokšas (J. Jankauskienės nuotr.).

Parodos „Tolimosios Aliaskos eskizai: per vienuolika laiko juostų“ atidarymo akimirka (J. Jankauskienės nuotr.).

Parodos autoriaus A. Grigelio rankose iš Aliaskos atsivežta senųjų jos gyventojų statulėlė (B. Karmazos nuotr.).

tūkstančiai aukso ieškotojų, – kilo tikra aukso karštligė (*Golden Rush*) ir 1897–1898 m. Haines ir netolimas Skagvėjus („*skagway*“ – šiaurės vėjo buveinė) atsidūrė vadinamojo „auksinio skritulio“ (*Golden Circle*) centre.

Bet profesorius su bičiuliu vyko čia ne aukso ieškoti. Jų tikslas buvo unikalus Haines plaktukų muziejus. Plaktukas laikomas pirminiu protingo žmogaus darbo įrankiu, ir tai įkvėpė Deivą Palą juos rinkti: daug metų į Haines miestelį keliavo plaktukai iš visos Šiaurės Amerikos. 2001 m. jis nusipirko seną istorinį pastatą ir įkūrė jame Plaktukų muziejų, kurį remia Haines municipalitetas, padeda Aliaskos valstijos administracija, o 2002 m. parėmė ir Vašingtono Smithsono gamtos istorijos muziejus. Išrinkta muziejaus taryba, kurios nariai – garbingi miestelio gyventojai. Jį gausiai lanko vietos bendruomenė, mokiniai, o sezono metu – turistai, kruizinių laivų keleiviai.

Muziejuje eksponuojama per 1500 įvairiausių plaktukų, dar apie 4 000 saugoma muziejaus savininko D. Palo namuose. Plaktukai suklasifikuoti pagal paskirtį: stalių, batsiuvių, dailidžių, medkirčių, mūrininkų, geležinkeliečių ir pan. Atskiri stendai skirti geologų, rūdkasių, angliakasių plaktukams bei kirkoms. Yra čia ir medicininių, teisėjų, antstolių, aukcionų plaktukų... A. Grigelį nustebino vienetiniai patentuoti specialios paskirties plaktukai. Tai šešias operacijas atliekantis „namų ūkio favoritas“ (1885 m.), plaktukas su šešiais įrankiais jame („*Carrs Tool*“, 1909 m.), įvairiausi vinia-

traukiai (*Claw Hammers*), „plojimų plaktukas“, kuris buvo naudojamas Niujorko medvilnės klube (*Cotton Club, N. Y. City*), plaktukas, skirtas pašto kariatės „vadžioms įtempti“ (*Hitching Post Hammer*, 1889 m.), plaktukai, skirti skalbiniams melsvinti (*Gillett's Novelty Bluing Hammer*, 1882 m.), uolienoms smulkinti (*macadamazing hammer*, – pavadinimas kilęs nuo John McAdam vardo, 1836 m.), gyvūnų plaktukai (*Animal Hammers*), banko čekių gesinimo plaktukas (*Banckers Check Cancelling Hammer*), kroketo plaktukai (*Hoop Sets*) ir daugybė kitų. Seniausias eksponatas – 26 cm ilgio Romos karo kirvis, datuojamas 200–400 m.

Visos amerikiečių išradėjų sukurtos plaktukų rūšys yra patentuotos, jų patentų kopijos užima atskirą muziejaus stendą. Seniausias – 1836 m. išduotas patentas (jo kopija).

„Nustebome, kad Haines miestelyje iki mūsų niekas iš Lietuvos nėra buvęs.

Taigi buvome pirmieji, kurie pasaulio žemėlapyje, viename Haines bare, prie Vilniaus įsmeigėme du smeigtukus...

Paroda „Tolimosios Aliaskos eskizai: per vienuolika laiko juostų“ Gamtos tyrimų centre (J. Jankauskienės nuotr.).

Parodą apžiūri Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos instituto mokslininkės Gražina Skridlaitė ir Margarita Jankauskaitė (B. Karmazos nuotr.).

Heines miestelio bendruomenė mus priėmė – žmonės labai draugiški, paslaugūs, miestelis pavydėtinai švarus ir tvarkingas. Parduotuvėlės, kavinukės, bariukai, paštas, bažnyčia, trys muziejai – tai mūsų traukos laukas.

Haines turi savivaldos statusą (borough). Pagrindiniai verslai – žvejyba, miško pramonė, kalnakasyba, medžioklė, turizmo paslaugos, viešbutėliai, suvenyrai.

Automobiliai galingi – 4W džipai (off-high-way), kemperiai, hečbekai. Plentas tik vienas. Netoliese – mažas aerodromas. Policijoje dirba penki vyrai – šefas ir dvi pamainos po du policininkus. Kelių policijos nėra, jos ir nereikia...“
(Grigelis, 2010)

Smagu, kad šiandien, norint pamatyti didelę plaktukų kolekciją, nebereikia taip toli keliauti – Lietuvoje turime net du plaktukų

muziejus. Vienas jų įkurtas Ignalinos r., Linkmenyse, kitas – Vilkaviškio r. esančiame Degučių kaime. Linkmenų muziejus atsirado, kai Žaneta ir Antanas Kibickai Ignalinos rajono savivaldybei padovanojo ilgai kauptą plaktukų kolekciją, kurią sudaro daugiau kaip 500 eksponatų. Panašią kolekciją sukaupe ir muziejų Degučių kaime įkūrė entuziastas Saulius Matusevičius. Čia plaktukai atkeliavo ne tik iš skirtingų Lietuvos regionų, bet ir iš įvairių pasaulio kraštų...

Grįžtant prie parodų, norisi pasidžiaugti suteikta galimybe nors mintimis aplankyti tokias tolimas ir tokias skirtingas šalis – Siriją ir Aliaską. Dėkingi jų autoriui akademikui Algimantui Grigeliui už patirtą atradimo džiaugsmą...

LITERATŪRA

- Grigelis, A. *Bibliografijos rodyklė*. Vilnius: LMA Vrublevskių biblioteka ir GTC Geologijos ir geografijos in-tas, 2001, P. 7.
- Kuznetsova, K. I., Grigelis, A., Adjamian, J., Jarmakani, E., Hallaq, L. *Zonal Stratigraphy and Foraminifera of the Tethyan Jurassic (Eastern Mediterranean)*: a monograph. Amsterdam: Gordos&Breach Science Publishers, 1996, 256 p.
- Grigelis, A. Žaliosios Aliaskos eskizai: iš atradimų istorijos. *Scientia et Historia*. Vilnius, 2010 m. balandžio 26 d.
<https://lt.wikipedia.org/wiki/Aliaska>
- <https://www.15min.lt/pasaulis-kiseneje/naujiena/per-lietuva/plaktuku-muziejus-ignalinos-rajone-kalejime-pagamintas-irankis-moterims-642-1030036?copied>
- <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilkaviskio-rajone-duris-atvere-unikalus-plaktuku-muziejus-56-1000958?copi>